

MUSULMON VA BOSHQA XALQLARNING USMONIYLAR DAVLATI ISTILOSINI VA BOSHQARUVIGA BO'LGAN FIKRI

Farxodjonov Farruh

NamDU Tarix yo'nalishi 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqollada Usmoniylar davlatining istilosiga va hokimyatiga musulmon va Yevropa xalqlari orasida paydo bo'lgan fikrlar haqida yozilgan. Va Turklar madaniyati, boshqaruvi va urf-odatlarini Yevropa olimlari tarafidan ideallashtirilgani haqida ma'lumotlar keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *Usmoniylar, musulmonlar, arablar, Yevropa, hukmronlik, Turk, istilo, fikr, dehqon, Sharq, knyaz*

Аннотация: *В данной статье приведено мнение мусульманских и европейских народов о завоевании и управлении Османского государства. А также приводятся сведения об идеализации культуры, управления и обычае турков европейскими учеными.*

Ключевые слова: *османы, мусульмане, арабы, Европа, правление, турк, завоевание, мысль, земледелец, Восток, князь.*

Annotation: *In this article was written about the opinions of the Muslim and European people about the conquest and rule of the Ottomans. And information about the idealization of the culture, administration and customs of the Turks which was given by European scientists.*

Key words: *Ottomans, Muslims, Arabs, Europe, rule, Turk, conquest, thought, farmer, East, prince*

XIII asr oxiri - XIV asr boshlarida. Usmonli beyligi o'z hududini ancha kengaytirdi. Usmoniylar hukmdori Vizantiya yerlariga bosqinlarni davom ettirdi. Vizantiyaliklarga qarshi harakatlarda boshqa qo'shnilari hali yosh davlatga qarshilik ko'rsatolmasligi yordam berdi. Germiyan beyligi yo mo'g'ullar bilan, yo vizantiyaliklar bilan jang qilgan. Karesi beyligi esa shunchaki zaif edi. Anadoluning shimoli-g'arbida joylashgan Chandar-o'g'li (Jandaridlar) beyligi hukmdorlari Usmon beyligini bezovta qilmagan, chunki ular ham asosan mo'g'ul hokimlariga qarshi kurash bilan band edilar. Shunday qilib, Usmonli beyligi barcha harbiy kuchlarini g'arbdagi istilolar uchun ishlatishi mumkin edi va birin ketin g'arbiy hududlar Bolqon yarimorolida joylashgan shahar va davlatlarni bosib oldi. O'z g'alabali yurishlarini nafaqat g'arbda balki sharqda ham davom ettirdi. [1: 7] Azob chekkan musulmonlarning nigohi tobora kuchayib borayotgan "Sharqdagi islom xalifaligi"ga qaratildi, bu ularning fikricha, ilohiy rahbarlikda mujassam. XVI asrda Usmoniylar davlatining nufuzi juda baland edi. Sharqda ham, G'arbda ham turklarning muxlislari ko'paya bordi asosan aholining ezilgan va ekspluatatsiya qilinadigan qismi orasida edi. A.Krimskiy "Bolqon va Vengriyada hech qanday qo'rquvsiz ochiqchasiga Usmoniylar istilosini orzu qilardi"

degan edi.[2: 151] Arab dunyosi ham xuddi shunday holatni ko'rdi. Mag'ribda dehqonlar va shaharliklar turklarni homiylar va qutqaruvchilar deb qabul qilishgan. Tunislik tarixchi Ibn Abu Dinor Usmonli armiyasining har bir g'alabasini xursandchilik bilan nishonlagan. XV-asr arab anonimida aka-uka Barbarossalarning jasoratlari haqidagi qahramonlik hikoyasi - "al-G'azavot" ning tuzuvchisi, shuningdek, Kabyles xalq qo'shiqlarida Usmonli turklari oddiy xalq himoyachisi, jasur xalq islom dushmanlariga qarshi fidokorona kurashgan mohir jangchilar sifatida namoyon bo'ladi. Kabyles xalq og'zaki ijodida maqtoovning eng oliy o'lchovi turk bilan qiyoslash edi. Sharqda, xususan, Misrda ham xuddi shunday kayfiyat hukm surgan. Vaqt o'tishi bilan ular o'ylamagan an'ana xarakterini chuqur egalladilar ko'p avlodlar ongida ildiz otgan. Hatto Abdu ar-Rahmon al-Jabartiy kabi misrlik aristokratik tarixchi ham turklardan butun qalbi bilan nafratlangan, bu an'anaga hurmat ko'rsatdi. " O'zining hukmronligining dastlabki kunlarida, - ular (Usmoniylar.) xalifalardan keyingi ummatlar boshida, to'g'ri yo'l boshchiligida turganlarning eng yaxshisi edi " deb yozgan edi u, "[3: 22]

Yevropada ham Usmoniylar g'alabasini Alloh irodasi deb qabul qilishgan va adolatsiz hukumdorlar uchun jazo sifatida ko'rishgan. Turksevar xalqlar orasida juda ko'plab afsonalar yurgan, Usmoniylar yomonlikni yo'qotib adolatni olib kirishlariga ishonishgan. Hattoki ular Turk-Usmoniylari Alloh inoyatini bajarishmoqda deyishgan. [3: 23] Shafqatsizlarcha knyaz, dvoryan va boshqa zolimrga qarshi kurashgan xalqsevar turklar xaqidagi afsona, Usmonli jamiyati va davlatining cheksiz idealizatsiyasilash bilan bogliq edi. D.N.Egorov ta'kidlaganidek, hamma narsa ideallashtirilgan: hayot, urf-odatlar, qonunlar, butun siyosiy tizim. [4: 9] Usmonli imperiyasi o'ziga xos "adolatli va baxtli mamlakat" sifatida tasvirlangan. [2: 157] XVI asr boshlarida jamiyatni Usmonli modeliga ko'ra qayta tashkil etish istagini F. Albergati, L. Zukkolo va boshqa italyan utopistlari loyihalarda ham ko'rish mumkin. Yevropaning deyarli aksariyat feodal davlatlarining ommasi, ayniqsa, dehqonlar turklarning kelishini orzu qilib, ular bilan birga feodallar hokimiyatidan xalos bo'lishga umid bog'ladilar. «Ko'pchilik turklarning va ularning hokimiyati kelishini talab qilishyapti» deb yozgan edi M. Lyuter (1483-1546).Boshqa joyda " Nemis yerlarida turklarning kelishi va hukmronligini xohlaydigan, imperator va knyazlar davridan ko'ra turklar ostida yaxshiroq bo'lishni xohlaydigan odamlar borligi " –eshityapman deb takidlagan edi. [3: 24] Usmoniylar dehqon mehnatiga hurmatsizlik munosabatining har qanday ko'rinishlarini shafqat qilmasdan jazolashgan. Bartolomeo Georgevich 1533 yilgi Fors yurishi paytida " Oti va xizmatkori bilan birga boshini kesib tashlangan sipoxiyni ko'rdi, chunki ot bog'lovsiz qolib, bironing dalasini payhon qilgan".Arab mamlakatlarida dehqonlar Usmonlilar tomonida edi. Har holda, bemalol aytishimiz mumkinki, ularning mutlaq ko'pchiligi "turklar qo'l ostida bo'lishni" xohlagan. Misol uchun Suriya va Falastin dehqonlari urush boshlanmasdan taslim bo'lishgan va juma nomozida xutbada Usmoniylar nomini keltirishgan. Turklarga nisbatan ishonchsizlik va hatto dushmanlik hukmron doiralar faqat badaviylar va mulkdor tabaqa vakillaridan

edi. Darhaqiqat, Usmonlilarga faqat ular qarshilik ko'rsatdilar. Ular usmonlilarning dehqonlaridan nafratlanardilar.[3: 27] Shunga qaramay, Usmonlilarga umumiy moyillik hukmron sinfnig kayfiyati va his-tuyg'ularida eng halokatli tarzda namoyon bo'ldi. Uning o'rtasida birlik yo'q edi. Ularning aksariyati Usmonli turklari haqiqatan ham islomni himoya qilgan, ular haqiqat va haqiqiy shariat tarafdorlari ekanliklariga ishonishgan. Bularning barchasi tepada noaniqlik va ikkilanish muhitini yaratdi. Hukmdorlarning o'zlari o'z ishlarining to'g'riligiga ishonchlarini yo'qotdilar va bu ularning Usmonlilar bilan kurashi natijasiga ta'sir qilmay qolmadi.

Xulosa qilib aytganda usmoniylarga nisbatan ishonchsizlik va hatto dushmanlik hukmron doiralar faqat badaviylar va mulkdor tabaqa vakillari bo'lishiga qaramasdan, turklarning tarafdorlari juda ko'p edi chunki azob chekkan musulmonlarning nigohi tobora kuchayib borayotgan "Sharqdagi islom xalifaligi"ga qaratilgan edi, bu ularning fikricha, ilohiy rahbarlikda mujassam haloskor sifatida ko'rishdi. Usmoniylarni oqillona bag'rikenglik bilan olib borgan siyosati Yevropaliklarni ham o'ziga tortdi " Nemis yerlarida turklarning kelishi va hukmronligini xohlaydigan, imperator va knyazlar davridan ko'ra turklar ostida yaxshiroq bo'lishni xohlaydigan odamlar borligi " –eshityapman deb takidlagan M.Lyuterni gaplari bejiz emas edi. Va o'zga xalqlarda ushbu g'oya fikrlar rivojlanishi Usmoniylar o'z hududini kengaytirishi va ko'p yillik ulkan imperiyaga aylanishi ushbu faktorlarga bog'liq bo'lgan. Chunki olti asr davomida ulkan Yevropa, Osiyo va Afrika hududlarida hukmronlik qilish oson emasdi va bunday katta hududda faqatgina tolerantlik va xalqsevarlik bilan bilan boshqarish mumkin edi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Петросян А.Ю «Османская империя. Великолепный султанат», ТД Алгоритм-2016
2. Крымский А. О «туркофильстве» Европы и Московской Руси XVI в.—Прил. к кн.: История Турции и ее литературы. М., 1910.
3. Иванов «Завоевание арабских стран» Восточная литература – 2001
4. Егоров Д .Н . И дея «турецкой реформации» в X V I в. — Русская мысль. 1907, № 7, отд. II.